

„PORTRET WŁASNY” reż. Jacek Skalski

Opracowanie Aleksandra Pachałko

I. PODSTAWOWE TECHNIKI NAUCZANIA

STOPKLATKA	
Wskazówki dla nauczyciela	Pytania do uczniów
Pokaż stopklatkę z PKiN (00:45).	• Co przedstawia stopklatka? Z jakich czasów pochodzi ten obraz miasta? Jak zmieniła się Warszawa?
Pokaż stopklatkę z marszem (04:18).	• Co przedstawia stopklatka? Kto jest ukazany na zdjęciu? Kiedy doszło do tego wydarzenia?
Pokaż stopklatkę z papieżem (16:00).	• Kto jest na stopklatce? Kiedy była pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Polski?
DŹWIĘK I OBRAZ	
Wskazówki dla nauczyciela	Pytania do uczniów
Wyświetl fragment, w którym widzimy spacerującą kobietę, mężczyznę z wózkiem, zniekształcony obraz telewizyjny, mężczyznę karmiącego dziecko i kobietę trzymającą dzieci za ręce pod Pałacem Kultury i Nauki (05:47–06:55).	• Jaką muzykę słuchać w tym fragmencie? Jaki jest jej nastrój? W jaki sposób ulega zmianie i dlaczego? Jak ujęcia współgrają z muzyką? PODPOWIEDŹ: Warto także wspomnieć o piosenke „Warszawski dzień” zespołu Mazowsze. Także o jej znaczeniu w kontekście filmu i czasów odbudowy powojennej Warszawy.
Pokaż fragment, w którym widać maszerujących żołnierzy przy muzyce Wagnera (14:35–15:35).	• Jaki nastrój buduje muzyka w tym fragmencie? Jak wpływa na odbiór filmu? Do jakiego filmu można porównać dany fragment? PODPOWIEDŹ: Dany fragment można porównać do ataku helikopterów w „Czasie Apokalipsy”, tam także wykorzystano fragment „Walkirii” Wagnera. Warto także pokazać krótki fragment filmu Coppoli.
Wyświetl dwa fragmenty z prywatnych zapisów Świąt Bożego Narodzenia, gdzie występuje ta sama muzyka (02:20–02:45) i (13:15–13:40).	• Co przedstawiają wybrane fragmenty? Jaki jest cel zastosowania tej samej muzyki? Czy w filmie występują podobne zabiegi?

CZOŁÓWKA I TYŁÓWKA	
Wskazówki dla nauczyciela Wyświetl uczniom czołówkę filmu. Wyświetl uczniom tyłówkę filmu.	Pytania do uczniów • Czy znacie Studio Filmowe im. Karola Irzykowskiego? Kim był Karol Irzykowski? <u>PODPowiedź:</u> Studio Filmowe im. Karola Irzykowskiego powstało w 1981 roku z inicjatywy Janusza Kijowskiego. Jacek Skalski w latach 1991–1996 pełnił funkcję Przewodniczącego Rady. Przy tych pytaniach, można poprosić uczniów, aby znaleźli informacje na temat studia filmowego w Internecie i zaprezentowali je.• Jak można interpretować komentarz reżysera „itd...”? Z jakich elementów składa się tyłówka filmu?
TRANSFORMACJE RODZAJOWE	
Wskazówki dla nauczyciela Wyświetl początek filmu (00:10–01:30). Wyświetl koniec filmu (17:50–19:30).	Pytania do uczniów • Co przedstawiają pierwsze minuty filmu? Do jakich wydarzeń XX wieku się odnoszą?• Co wydarzyło się w ostatnich minutach filmu? Jaki jest element łączący początek i zakończenie? Jaką formę przybiera w końcówce filmu? <u>PODPowiedź:</u> Elementem łączącym jest muzyka. Tworzy klamrę kompozycyjną. W końcówce filmu przybiera weselsze tony.
MONTAŻ	
Wskazówki dla nauczyciela Pokaż fragment pochodu, następnie fragment ulokowania Warszawskiej Syrenki (04:40–05:05).	Pytania do uczniów • Co wydarzyło się w danym fragmencie? W jaki sposób zostało to zaprezentowane? Jakie przejścia między ujęciami zastosowano? Jaki jest cel częstych cięć przy ujęciu lokowania Syrenki Warszawskiej? Jak współgra muzyka z montażem? <u>PODPowiedź:</u> Montaż jest niezwykle istotny w tym filmie. Reżyser chętnie korzysta z cofania i powtarzania ujęć. Między ujęciami często stosuje rozjaśnienie i przenikanie. Częste cięcia współgrają z muzyką.

II. KLUCZOWE PYTANIA

PRACA KAMERY

- W jakich planach filmowych są filmowane wydarzenia publiczne?

PODPowiedź: Zwykle to są plany ogólne. Przykłady: 04:25, 11:20, 13:55. Wydarzenia są filmowane ze znacznej odległości.

- W jaki sposób kamera śledzi bohaterów?

PODPowiedź: Drgający i nierówny obraz wskazuje na filmowanie z ręki. Kamera podąża za bohaterami ujęć albo śledzi dane wydarzenie.

- W jaki sposób są filmowane dzieci w filmie?

PODPowiedź: Zwykle są to plany bliskie. Liczne zbliżenia i półzbliżenia, statyczna kamera. Przykłady 03:20, 05:20, 10:30, 12:21. Ujęcia mają charakter rodzinnych nagrań.

- Czy ujęcia w filmie są podobne do domowych nagrań filmowych?

- Jakie plany filmowe zwykle charakteryzują wydarzenia publiczne, a jakie prywatne? W których, jesteśmy bliżej bohatera? Z czego to wynika?

PODPowiedź: Wydarzenia publiczne zwykle są kręcone w planach ogólnych i totalnych, a prywatne w półzbliżeniach i zbliżeniach. Warto zaznaczyć, że film Skalskiego składa się z amatorskich zapisów. Można to porównać do rodzinnych nagrań, które są doskonałą pamiątką, ale filmujący skupia się głównie na treści (np.: dzieciach), a nie na wysmakowanych ujęciach. W tym przypadku możemy mówić o filmie montażowym (kompilacyjnym), który składa się z gotowych materiałów np. fragmentów filmów fabularnych, produkcji telewizyjnych, reklam, filmów dokumentalnych.

POSTACI

- Kto jest bohaterem filmu?
- Czy można powiedzieć, że w filmie występuje bohater zbiorowy?
- Co jest wspólne dla tej zbiorowości?
- Jakie postacie często występują i z czego to wynika?
- Jakie znane postacie możemy dostrzec w filmie?

NARRACJA

- W jaki sposób jest ułożona narracja w filmie? Czy jest ułożona chronologicznie?
- Czy narracja w filmie ma charakter obiektywny czy subiektywny?

MIEJSCE AKCJI

- W jakich miejscach rozgrywa się akcja filmu?
- Jak pokazywany jest PKiN, jeden z symboli PRL? Czy skojarzenia są pozytywne?
- Czy jest tu wspomniane konkretne miasto?
- W jaki sposób jest przedstawiana Warszawa?

MUZYKA I DŹWIĘK

- Jakie utwory muzyczne występują w filmie?
- Jakie funkcje pełni muzyka w filmie?
- Jaki efekt tworzą powtarzające się dźwięki?
- W jaki sposób ilustrowane są wydarzenia codzienne?
- Czy w filmie występują dialogi? O czym to świadczy?
- Dlaczego reżyser wykorzystał w tle fragmenty przemówień i audycji radiowych?
- Dlaczego muzyka powtarza się kilkakrotnie? Przy jakich fragmentach?

PODPOWIEDŹ: W filmie słuchać „Warszawski dzień” zespołu Mazowsze, a także pieśń patriotyczną „Warszawianka” (13:40–14:05). Odnoszą się do miejsca akcji danych ujęć. W filmie wykorzystano także muzykę Wagnera (14:35–15:35) i Chopina (17:20–17:40). Reżyser zilustrował wybraną melodią Święta Bożego Narodzenia i Nowy Rok. Dodatkowo, zastosowano tę samą muzykę na początku i końcu filmu. Warto zwrócić uwagę na zestawienie fragmentów przemówień i danej muzyki wskazującej upływ czasu i powtarzalność. Wykorzystanie audycji radiowych pozwala umieścić dane wydarzenia na osi czasu. W warstwie akustycznej pojawiają się także dźwięki mające oddać upływ czasu z perspektywy życia rodziny są to głównie głosy dzieci. Powtarzające się dźwięki korespondujące z ujęciami mogą odwoływać się do mechanizmu pamięci. Wspomnienia mają charakter subiektywny i składają się często ze szczegółów.

MOTYWY

- Jakie sceny powtarzają się w filmie? O czym to świadczy?
- Czy ludzie współcześni różnią się od tamtych uwiecznionych na filmie? Jeśli tak, to czym?
- Reżyser zestawiał ujęcia śmiejącego się chłopca, osoby starszej, pogrzebu i ślubu młodej pary. W jaki sposób można to interpretować?
- Czy wspomnienia danej osoby są materiałem obiektywnym czy subiektywnym?

GATUNEK

- Jaka jest rola reżysera w filmie skonstruowanym z materiału zdjęciowego, który już istnieje?

PODPOWIEDŹ: Reżyser musi dokładnie przejrzeć materiał, uporządkować i wybrać, co chce pokazać i dlaczego. Jest to żmudna i wymagająca czasu i cierpliwości praca. Kluczowym jest uzasadnić cel wyboru danych treści.

MONTAŻ

- W jakim porządku zostały przedstawione wydarzenia w filmie?
- Dlaczego reżyser chętnie korzysta z cofania i powielania ujęć? Dlaczego podkłada muzykę, powtarzający się śmiech dziecięcy czy głos speakera z wiadomości? Jaki daje to efekt? Do jakiego mechanizmu można, to porównać?

PODPOWIEDŹ: Można to porównać do mechanizmu pamięci ludzkiej. Często nie potrafimy wyjaśnić dlaczego pamiętamy dane wydarzenie. To samo wydarzenie będzie także inaczej zapamiętane przez dwie osoby, każda zwróci uwagę na inny szczegół. Pamięć ludzka jest subiektywna.

III. POMYSŁY NA ĆWICZENIA

PISANIE I CZYTANIE

- Poproś uczniów o uważną lekturę i filmu oraz wypisanie z niego jak największej liczby scen i ujęć. Jakie sceny są wykorzystane w filmie? Mają charakter osobisty czy publiczny? Czy można je w jakiś sposób podzielić? Jak je uporządkować? Czy coś się powtarza? Czy wybrane sceny mają charakter uniwersalny? Wspólnie omówcie pracę uczniów na forum klasy.
- Poproś, aby uczniowie, w formie opowiadania, opisali wybrane wspomnienie z dzieciństwa. Podpowiedz, aby zwrócili uwagę na szczegóły, które szczególnie zostały w ich pamięci, np.: piosenka, przedmiot czy głos danej osoby.
- Jak są przedstawiane czasy komunizmu w kulturze? Poproś uczniów, aby szukając odpowiedzi na to pytanie, odnieśli się do filmu i literatury – pracując w parach niech zastanowią się nad tym zagadnieniem i napiszą swoje wnioski.

SŁUCHANIE I MÓWIENIE

- Przeprowadź w klasie burzę mózgow – jakie znaczenie ma tytuł filmu? Do czego nawiązuje? Jakie inne dzieła noszą ten sam tytuł? Poproś uczniów, aby po przeprowadzonej dyskusji, z pomocą Internetu spróbowali znaleźć odpowiedzi na zadane pytania i przedstawili je w formie ustnej prezentacji.
- Dyskusja. Wspólnie z uczniami zastanów się czym jest pamięć zbiorowa, a czym jest pamięć indywidualna i kulturowa? Na końcu sprecyzuj wnioski i wyjaśnij definicje. Następnie wspólnie odpowiedzcie na pytanie – w kontekście filmu jakie sceny są przykładem pamięci zbiorowej, a jakie indywidualnej? Czy w przypadku tego filmu możemy mówić o pamięci kulturowej?
- Podyskutuj z uczniami o tym, czy znają jakieś filmy, które są złożone z fragmentów kronik albo ujęć różnych twórców? Jak nazwiemy współczesne filmy, które są połączeniem różnych ujęć, gatunków i materiałów?

PODPOWIEDŹ: Warto wspomnieć o dokumentach montażowych, skonstruowanych z gotowych materiałów np.: „Wyjście na jaw robotników z kina fabryki snów” (reż. Michał J. Dudziwicz) [film wraz z omówieniem dostępny w Filmotece Szkolnej, [Lekcja 22: Gry filmowe](#)], „100 lat w kinie” (reż. Paweł Łoziński) [film wraz z omówieniem dostępny w Filmotece Szkolnej, [Lekcja 35: Człowiek i sztuka](#)], i „Beksińscy. Album wideofoniczny” (reż. Marcin Borchardt). Twórca posługuje się materiałem zdjęciowym, który już istnieje. Reżyser skupia się na wybraniu odpowiednich ujęć i uporządkowaniu ich w określonym celu. Kluczową rolę pełni tutaj montaż materiałów. Współcześnie warto odnieść się do remiksu.

ĆWICZENIA PRAKTYCZNE

- Zadanie domowe. Poproś uczniów o zrealizowanie filmu montażowego, który będzie ich „portretem własnym”. Podpowiedz, aby zawarli w nim najważniejsze wydarzenia współczesne, wykorzystali materiały z różnorodnych źródeł, skupili się na wydarzeniach dziejących się współcześnie w Polsce oraz na osobistych wspomnieniach. Zwróć ich uwagę także na ścieżkę dźwiękową. Przy prezentacji porównajcie prace powstałe współcześnie z filmem Skalskiego.
- Ćwiczenie w grupach 4–5 osobowych. Uczniowie przy pomocy portalu [Fototeka](#), wybierają maksymalnie 10 klatek filmowych. Ich zadaniem jest ułożenie z nich ciągu montażowego. Z jednego filmu, a najlepiej z kilku, wybierają kilka zdjęć i zestawiają je ze sobą tworząc nową historię. Punktem wspólnym dla wyboru zdjęć może być aktor, reżyser czy czas powstania danych filmów. Swoje wybory uzasadniają i opowiadają o nich na forum klasy.

Filmoteka Szkolna

- Podziel klasę na pięć grup. Każda grupa otrzymuje jedną dekadę, którą ma przedstawić w formie plakatu na brystolu A3. Lata 40, 50, 60, 70 i 80 w Polsce. W skrócie prezentują wydarzenia z danej dekady. Kto rządził? Jak wyglądało życie codzienne? Jakie ubrania noszono? Jakiej muzyki słuchano? Jakie powstawały dzieła kultury?

KSZTAŁCENIE WIELOKIERUNKOWE

- Historia. Jakie wydarzenia historyczne możemy zaobserwować w filmie? Poproś uczniów, aby zastanowili się co wydarzyło się w Polsce od lat 40 do 80 – niech każdy wybierze jedno wydarzenie z tego okresu i napisze jakie były jego przyczyny i skutki dla dalszych losów kraju, następnie niech uczniowie zaprezentują je przed klasą i ustawią się (jako reprezentanci danego wydarzenia) w odpowiednim miejscu chronologicznym na osi czasu.
- WOS. Poziom rozszerzony. Poproś uczniów o lekturę rozdziału VII „Przeciw zniaczeniu” z książki „Pamięć po komunizmie” Pawła Śpiewaka oraz obejrzenie filmu „...Portret własny” Jacka Skalskiego. Na podstawie książki i filmu niech uczniowie przeprowadzą analizę porównawczą pamięci zbiorowej o PRL. Jakie portrety pamięci zbiorowej możemy wyróżnić? Jak jest wspomniany czas komunizmu w Polsce? Jakie są jego skutki na arenie międzynarodowej?

Wykorzystano format analiz filmoznawczych przygotowany na podstawie opracowań British Film Institute.

Organizator:

Współfinansowanie:

